

EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRII
INFRAȚIUNII DE ÎNȘELĂCIUNE (I)

MIRELA CARMEN DOBRILĂ*

Rezumat

Acest articol prezintă o analiză din perspectivă istorică a evoluției preocupărilor privind sancționarea faptelor de înșelăciune, cu accent pe importanța acordată de-a lungul timpului protecției patrimoniului, evidențiată de faptul că legislațiile tuturor timpurilor au urmărit apărarea patrimoniului împotriva faptelor săvârșite împotriva patrimoniului, inclusiv împotriva faptelor de înșelăciune. Sfera cercetării este bazată pe analiză a modului în care s-a realizat sancționarea faptelor de înșelăciune: în acest număr al revistei este cuprinsă o primă parte a studiului destinată cercetării reglementărilor privind sancționarea faptelor în dreptul roman, precum și în vechiul drept românesc, începând cu dispoziții privind sancționarea faptelor de înșelăciune prevăzute în Cartea românească de învățătură din anul 1646, în Îndreptarea Legii din anul 1652, în Pravilniceasca Condică din anul 1780, și continuând cu dispoziții cuprinse în Manualul juridic al lui Andronache Donici, în Codul Calimach din 1817 dar și cu dispoziții cuprinse în Legiuirea Caragea din anul 1818, în Conдика criminalicească apărută în vremea lui Alexandru Sturza în anul 1826 și în Conдика criminală cu procedura ei lui Barbu Știrbei în anii 1841 și 1851, care conțineau dispoziții cu privire la faptele săvârșite contra patrimoniului, inclusiv cu privire la faptele de înșelăciune. Partea a doua a studiului, care urmează a fi publicat în numărul ulterior al revistei, este destinat prezentării reglementărilor privind infracțiunea de înșelăciune în Codul penal din anul 1864, în Codul penal din anul 1936, în Codul penal din 1968, cu punctarea unor aspecte din Legea nr. 301/2004 (abrogată), cu prezentarea modificărilor aduse de Legea nr. 202/2010 relevante pentru subiectul analizat, precum și cu prezentarea reglementării infracțiunii de înșelăciune în Noul Cod penal.

Cuvinte cheie: *infracțiune de înșelăciune, evoluție istorică*

* Asist. univ. drd., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
email: mirela.dobрила@uaic.ro

Abstract: *The historic development of regulations concerning the offence of deceit (I)*

This article focuses on a historic analysis of the development of efforts in the area of sanctions for offences of deceit, emphasizing the importance given throughout history to the protection of patrimony; the latter is further supported by the fact that legal regulations have always sought ways to sanction offences against patrimony, including the offence of deceit. The scope of this research is based on an analysis of the manners in which offences of deceit have been sanctioned historically; the first part of this study, published in the current issue of the Journal, will deal with regulations for sanctioning offences of deceit in Roman law, as well as in Old Romanian law, supported by an outline of those legal regulations which contained entries on offences against patrimony, including offences of deceit. The second part of the study, to be published in the next issue of the Journal, will examine regulations concerning the offence of deceit in the 1864, 1936, and 1968 Criminal Codes, as well as certain aspects of Law 301/2004 (repealed), the modifications brought by Law 202/2010 that are relevant to the focus of our study, as well as a presentation of the framework for the offence of deceit as instated by the New Criminal Code

Keywords: *the offence of deceit, historic development*

1. Evoluția preocupărilor pentru sancționarea faptelor de înșelăciune

Retrospectiva evoluției cadrului de incriminare a infracțiunii de înșelăciune este menită să evidențieze preocuparea de a-1 adapta la condițiile social-politice, condiții care au rol determinant în ceea ce privește importanța care se acordă patrimoniului și locul pe acesta îl ocupă în ierarhia valorilor sociale.

Apariția fenomenului de înșelăciune nu poate fi stabilită cu exactitate deoarece încă de la apariția schimbului de produse (troc) s-a putut observa că existau încercări ale comercianților de înșelare a clienților, prin lăudarea excesivă a mărfurilor, prin prezentarea unor calități care nu existau în realitate, scopul inducerii în eroare fiind de a obține un profit material, cu riscul de a produce o pagubă clienților.

Corespunzător cerințelor apărării împotriva criminalității, legislațiile tuturor timpurilor au incriminat și sancționat sever infracțiunile contra patrimoniului, deosebirile datorându-se perioadei istorice și particularităților proprii unei societăți sau alteia. Determinate de factorii criminogeni specifici fiecărei societăți și impuse ca o categorie autonomă în cadrul incriminărilor

din partea specială a dreptului penal modern și contemporan¹, infracțiunile contra patrimoniului au făcut obiectul apărării împotriva unor ingerințe menite să producă grave consecințe atât la nivel individual cât și la nivel societal.

În *perioada sclavagistă* erau pedepsite cu asprime furtul, tâlhăria și jaful, și mai puțin cunoscute alte forme de atingere a proprietății, cum ar fi înșelăciunea, abuzul de încredere, gestiunea frauduloasă, care erau considerate ca delict civile. În *perioada feudală* s-a extins treptat represiunea penală, în sfera sa intrând toate faptele prin care se putea aduce atingere patrimoniului (de exemplu, furturile mărunte se pedepseau cu biciuirea, iar la al treilea furt se aplica pedeapsa cu moarte- tes furtileus-, iar dacă furtul era grav, această pedeapsă se aplica de la primul)². Deși sistemele de drept penal moderne au eliminat unele din exagerările existente în reglementările anterioare, au menținut totuși un regim destul de sever pentru anumite forme de activitate infracțională îndreptate împotriva patrimoniului, fiind extins cadrul incriminator și la alte fapte specifice relațiilor economice din societatea modernă.

Oarecum limitat în legiurile penale sclavagiste, cadrul infracțiunilor contra patrimoniului a sporit în timpul orânduirii feudale, pentru a se ajunge la o adevărată hipertrofie în societatea capitalistă, care în domeniul infracțiunilor patrimoniale a oferit puternici factori criminogeni, solicitând ingeniozitatea infractorilor. Toate mijloacele de producție fiind proprietate socialistă, în legislațiile penale socialiste, menținându-se categoria infracțiunilor patrimoniale, a fost concepută, pentru prima dată, împărțirea acestora în două grupuri delimitate prin obiectul juridic generic: infracțiuni contra avutului obștesc (proprietatea socialistă) și infracțiuni contra avutului personal și particular (proprietate privată)³.

Infracțiunea de înșelăciune are originea în dreptul roman, unde era cunoscută sub denumirea de *stellionatus*. În perioada evului mediu nu a fost

¹ Ion Gheorghiu Brădet, *Drept penal român. Partea specială*, Vol. I, Editura Europa Nova, București, 1994, p. 148.

² Octavian Pop, *Opinii doctrinare și practică judiciară privind infracțiunea de înșelăciune*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 3.

³ Vintilă Dongoroz în Vintilă Dongoroz, Iosif Fodor, Sigfried Kahane, Ion Oancea, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea specială*, vol. III, Editura Academiei Române, Editura All Beck, București, 2003, pp. 428-429.

reglementată distinct, fiind inclusă în conținutul altor infracțiuni, cum ar fi abuzul de încredere sau gestiunea frauduloasă⁴.

Deși la baza concepției moderne asupra noțiunii de înșelăciune se află noțiunea de dol (*dolus*), cunoscută din dreptul roman, natura juridică a dolului este diferită, dovadă fiind faptul că, actualmente, noțiunea de dol desemnează unul dintre viciile de consimțământ, care se pot atesta la încheierea unei convenții, deci are o semnificație doar pentru dreptul privat, nu și pentru dreptul penal⁵, după cum în dreptul roman dolul a fost considerat ca un delict privat, și nu ca un delict public. Deși considerăm că există diferențe între dolul civil, sancționat ca viciu de consimțământ, și activitatea dolosivă care intră în conținutul infracțiunii de înșelăciune, discuția comportă multe aspecte sensibile care vor fi analizat într-un capitol separat, activitatea dolosivă dobândind relevanță și în planul dreptului penal.

După o lungă perioadă în care înșelăciunea nu a fost sancționată separat deoarece dolul civil și dolul penal s-au suprapus, ulterior au fost reprimite ca acte de *stellionat* toate faptele săvârșite în prejudiciul patrimoniului altei persoane, cu mențiunea că în dreptul roman faptele de înșelăciune erau sancționate prin interpretarea în sens larg a noțiunii de *furtum*⁶.

Dacă urmărim o analiză istorică a existenței unor dispoziții privind faptele de înșelăciune, se poate observa că în *Legea celor XII Table* (sec. al V-lea) nu există, în mod expres, astfel de prevederi cu privire la înșelăciune, legate de intenția de a obține anumite bunuri prin inducere în eroare. Furtul era considerat o sustragere ilegală a unui bun mobil cu intenția de îmbogățire, existând două feluri de furt: *furtum manifestum* (furtul flagrant), în cazul căruia dacă autorul era om liber, acesta era bătut cu vergile și atribuit ca sclav victimei, iar dacă era sclav, era ucis, și *furtum nec manifestum* (furtul în cazul căruia hoțul nu era prins asupra faptului),

⁴ Tiberiu Medeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Editura Lumina Lex, București, 2006, p. 179.

⁵ Sergiu Brânză, Igor Botezatu, *Evoluția reglementărilor privitoare la infracțiunea de escrocherie pe teritoriul actual al Republicii Moldova*, Jurnalul de studii juridice nr. 3-4/2009, p. 142, text în format electronic disponibil la http://jls.upa.ro/attachments/053_3-4-2009.pdf (10.07.2011).

⁶ Corinne Mascala, *Répertoire de droit pénal: Escroquerie*, Editura Dalloz, Paris, 2001.

sanționat prin obligarea la plata a de două ori valoarea lucrului sustras⁷. Delictul de furt era interpretat în sens larg, incorporând și faptele prin care se obțineau bunuri prin înșelăciune, sancționate după aceleași distincții.

Pe lângă acestea, în Legea celor XII Table există prevederi cu privire la înșelăciunea (viclenia) în cadrul raporturilor patrimoniale (Tabla a VII-a, Legea a XVII-a)⁸, dar și cu privire la cel care, prin manopere dolosive, își însușea bunul dat în depozit, și care urma să fie obligat să plătească dublul valorii bunului (Tabla a III-a, Legea I)⁹, ceea ce înseamnă că faptele de înșelăciune erau sancționate în acea vreme.

Dreptul roman a sancționat faptele prin care se aducea atingere patrimoniului unei persoane, fie prin sustragere, fie prin distrugere, fie prin înșelăciune, și, fiind recunoscută necesitatea reprimării unor astfel de fapte prin intermediul unor norme juridice, s-a conturat noțiunea de delict, cu cele două forme: delikte publice, care aduceau atingere intereselor generale ale statului, și delikte private, care vizau atingerile aduse intereselor particulare, cele din urmă sancționate, de regulă, cu amenzi. Dreptul roman a clasificat delicturile în funcție de interesul ocrotit în delikte de drept privat și delikte de drept pretorian. Principalele delikte de drept civil (delikte private vechi) cunoscute și sancționate în dreptul roman erau furtul (*furtum*), *iniuria* (ofensă intenționată adusă prin vorbe sau fapte) și *damnum iniuria datum* (paguba cauzată pe nedrept, dar fără a obține o îmbogățire), la care s-au adăugat ulterior deliktele de drept pretorian (delikte private noi) din care făceau parte *rapina* (furtul cu violență, tâlhăria), *metus* (teama, violența

⁷ Teodor Sâmbrian, *Principii, instituții și texte celebre în dreptul roman*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1994, p. 162.

⁸ Samuel Parsons Scott, *The Civil Law, Including the Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, the Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian, and the Constitutions of Leo: Translated from the original Latin, edited, and compared with all accessible systems of jurisprudence ancient and modern*, Editura The Central Trust Company, Cincinnati, 1932, Editura The Lawbook Exchange, New Jersey, United States of America, 2001, Vol. I, p. 72; Tabla a VII-a, Legea a XVII-a: „*Sei patrones clientei fraudem facsit, sacer esto*” (*Dacă un patron comite vreo fraudă în detrimentul clientului său, să fie sacrificat- pedepsit cu moartea ca victimele sacrificate zeilor*), a se vedea T. Sâmbrian, *op. cit.*, p. 187.

⁹ S. P. Scott, *op. cit.*, p. 62; Tabla a III-a, Legea I: „*Si quod endo deposito dolo malo factum escit, duplione luito*” (*Dacă depozitarul a comis vreun dol, relativ la lucrul depus, să plătească dublu*), a se vedea T. Sâmbrian, *op. cit.*, p. 180.

morală), *dolus malus* (viclenia, înșelăciunea) și *fraus creditorum* (înșelarea creditorilor).

Înșelăciunea trebuie analizată prin prisma evoluției noțiunii de furt în dreptul roman, care avea un sens larg și îngloba inclusiv faptele prin care se aducea atingere patrimoniului unei persoane prin înșelăciune, urmărind trecerea de la delict privat (care dădea dreptul la răzbunare iar ulterior la amendă) la delict public, în epoca clasică.

Pentru a desprinde originea conceptului de înșelăciune este necesar să privim dreptul roman clasic în perspectivă istorică, analiza fiind îndreptată spre *Instituțiunile lui Gaius* (sec. II e.n.). Astfel, în ceea ce privește faptele de înșelăciune, trebuie făcută trimitere la faptele de furt: „Să trecem acum la obligațiile care decurg din delict, precum: dacă cineva a comis un furt, a luat prin jaf bunurile altuia, a pricinuit pagube sau a adus o injurie” (Gaius, III, 182)¹⁰, cu mențiunea că furtul exista „nu numai când cineva sustrage un bun străin pentru a și-l însuși, ci în general, când reține bunul altuia, fără voia proprietarului” (Gaius, III, 195)¹¹. Faptele de înșelăciune trebuie privite prin prisma conținutului delictului de furt, deoarece furtul, sustragerea unui lucru, are o accepțiune largă în practica dreptului roman și cuprinde atât furtul propriu-zis, cât și alte fapte cum ar fi abuzul de încredere sau escrocheria¹². Faptele de înșelăciune, considerate și văzute ca furt, erau considerate delict de drept civil și generau obligații delictuale, iar în cazul prejudiciilor aduse proprietății lua naștere obligația de a repara paguba.

Pedeapsa pentru furtul flagrant era cea capitală (Gaius, III, 189), pedeapsa pentru furtul neflagrant era cea fixată de Legea celor XII Table la de două ori valoarea bunului (Gaius, III, 190), iar pedeapsa pentru furtul tănuț era păstrată din Legea celor XII Table la de trei ori valoarea bunului (Gaius, III, 191)¹³. Ulterior, rămâne în vigoare numai deosebirea dintre furtul flagrant, sancționat cu amendă ce se ridica la de patru ori valoarea lucrului, și cel neflagrant, sancționat cu o amendă în cuantumul dublului valorii lucrului, iar partea vătămată putea renunța la la amenda

¹⁰ Aurel Popescu, *Gaius. Instituțiunile*, Editura Academiei RSR, București, 1982, p. 251.

¹¹ A. Popescu, *op. cit.*, p. 255; Gaius, III, 195: „*Furtum fit non solum cum quis intercipiendi causa rem alienam amovet, sed generaliter cum quis rem alienam invito domino contrectat*”;

¹² Vladimir Hanga, Mircea Dan Bob, *Curs de drept privat român*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 262.

¹³ A. Popescu, *op. cit.*, p. 253.

corespunzătoare în cazul în care făptuitorul era insolubil, în schimbul unei pedepse aplicabile de autoritatea publică. În afară de acțiunea penală, prin care se urmărea amendarea, victima mai avea la îndemână o acțiune *rei persecutorie* (*condictio ex causa furtiva*), prin care se urmărea fie restituirea lucrului, fie despăgubirea pentru dauna pricinuită¹⁴. Astfel, și în cazul înșelăciunilor, victima avea aceste mijloace la dispoziție, adică o acțiune penală prin care se urmărea amendarea escrocului și o acțiune *rei persecutorie* pentru restituirea lucrului obținut prin viclenie, fie pentru despăgubire pentru prejudiciul produs.

În dreptul clasic, noțiunea de furt dobândește noi trăsături, fiind definit ca „însușirea frauduloasă a unui lucru cu intenția de îmbogățire, fie a lucrului însuși, fie chiar a folosinței sau a posesiunii lui”¹⁵; furtul este *contractatio*, de unde rezultă că în această epocă, furtul nu constă numai într-o sustragere ca în dreptul vechi, ci poate consta în mânăuirea, folosirea sau atingerea lucrului altuia, iar *contractatio rei* desemnează ceea ce înțelegem astăzi prin fapte ca escrocheria (înșelăciunea) sau abuzul de încredere¹⁶.

Dolus malus (viclenia, înșelăciunea), considerat delict de drept pretorian (delict privat nou), consta în ansamblul manoperelor frauduloase întrebuințate de o persoană pentru a determina pe o altă persoană să încheie un act pe care nu l-ar fi încheiat, făcându-se distincție între *dolus malus* și *dolus bonus*, cel din urmă nefiind sancționat deoarece consta în mijloace viclene, lipsite de gravitate, folosite în general în practică, precum laudarea exagerată a mărfurilor¹⁷. În dreptul vechi, exceptând înșelarea minorului de 25 de ani sancționată printr-o lege *Plaetoria* (mijlocul sec. al II-lea î.e.n.), *dolus* nu a fost sancționat; abia în anul 66 î.e.n. pretorul Aquilius Gallus a creat *actio de dolo* prin care victima delictului putea pretinde în justiție, de la autor, o despăgubire echivalentă cu prejudiciul suferit, acțiunea cu caracter subsidiar, care putea fi intentată numai în situația în care victima nu avea altă posibilitate de a acționa, și care putea fi introdusă numai împotriva

¹⁴ V. Hanga, M. D. Bob, *Curs...*, *op. cit.*, p. 263.

¹⁵ D., 47,2,1,3: „*Furtum est contractatio rei fraudulosa lucrī faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve*”.

¹⁶ Emil Molcuț, *Drept privat roman. Terminologie juridică romană*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 342.

¹⁷ T. Sâmbrian, *op. cit.*, p. 164.

autorului delictului, cu respectarea termenului de 1 an de la data comiterii delictului¹⁸.

Cicero susținea că dolul constă în a simula ceva și a face altceva. Sub acest aspect, în anul 66 î.e.n., pretorii legiferează posibilitatea reparării prejudiciului, cauzat pe calea înșelăciunii, prin intermediul lui *actio doli*¹⁹.

Spre sfârșitul republicii, în condițiile înfloririi comerțului, când actele se încheiau prin simplul acord de voință, ceea ce era de natură să favorizeze utilizarea manoperelor frauduloase la încheierea contractelor, trebuie menționat că se făcea distincție între contractele de bună-credință și de drept strict, în sensul că, dacă se încheia un contract de bună credință sub influența unor mijloace viclene, nu era necesară o sancțiunea specială deoarece judecătorul cerceta cauza cu bună-credință (*ex bona fide*), dând câștig de cauză victimei înșelăciunii, iar dacă contractul era de drept strict, judecătorul cerceta cauza conform contractului; pe baza *actio de dolo*, introdusă cu rolul de a facilita pronunțarea unor soluții echitabile și în cazul contractelor de drept strict, judecătorul ordona părâtului să restituie ceea ce a primit prin dol, în cazul nerespectării acestui ordin fiind condamnat la plata unei sume de bani reprezentând echivalentul pagubei cauzate²⁰, dolul fiind considerat de romani ca un delict privat și nu ca un viciu de consimțământ²¹.

Atunci când *actio doli* nu-și dovedea eficacitatea de prevenire a înșelăciunii în sfera patrimonială, se putea recurge la un mijloc de reprimare mai riguroasă sub forma unei acțiuni civile, denumite *persecutio stellationatus*. Deși, inițial, această acțiune viza supunerea, cu rea-credință, a aceluiași bun imobil ipoteci în raport cu mai multe persoane, mai târziu, sub incidența lui *persecutio stellationatus* intră și alte fapte: recuperarea frauduloasă a bunului gajat; achitarea datoriei prin punerea la dispoziție a unui bun gajat; gajarea unui bun străin; falsificarea mărfurilor; reținerea bunului vândut sub pretextul neachitării valorii lui de către cumpărător etc.²², reprezentând mijlocul subsidiar de apărare împotriva înșelăciunii în sfera patrimonială.

¹⁸ *Idem*, p. 165.

¹⁹ Igor Botezatu, *Analiza juridico-istorică a reglementărilor privitoare la infracțiunea de escrocherie*, Revista Națională de Drept nr. 1/2010, Universitatea de Stat din Moldova, p. 79.

²⁰ E. Molcuț, *op. cit.*, p. 352; a se vedea și Instituțiile lui Iustinian, 4, 6, 28-30, în Vladimir Hanga, Mircea Dan Pop, *Instituțiile lui Iustinian*, Editura Universul Juridic, București, 2009, p. 379.

²¹ *Idem*, p. 353.

²² S. Brânză, I. Botezatu, *op. cit.*, p. 143.

Opera de codificare a lui Iustinian, cunoscută sub denumirea târzie de *Corpus iuris civilis*, cuprinde trei părți distincte: *Institutiones*, ca manual pentru uzul școlilor de drept (30 decembrie 533); *Digestele* sau *Pandectele*²³, culegere de fragmente din operele jurisconșulților romani (30 decembrie 533); *Codex-ul*, care cuprinde toate constituțiile imperiale începând cu domnia împăratului Hadrian până în anul 529 (16 aprilie 529), și *Codex repetitae praelectionis* (29 decembrie 534).

Digestele sau Pandectele, în vigoare din 30 decembrie 533, în timpul lui Iustinian, împărat al Imperiului Roman de Răsărit, reprezintă o culegere de extrase din operele jurisconșulților din perioada în care dreptul roman a atins punctul culminant al dezvoltării sale²⁴, fiind formate din 50 de cărți, fiecare carte fiind structurată pe titluri, iar fiecare titlu împărțit în fragmente (*leges*).

Astfel, cărțile 47 și 48 sunt consacrate problemelor privind infracțiunile și pedepsele, fiind numite *libri terribiles (cărțile teribile)*²⁵. În cartea 47, pe lângă titlurile consacrate furtului, există dispoziții care privesc comportamentul specific înșelăciunii, care apar în titlul 20 intitulat *Despre stellionat*, format din patru fragmente (Digeste, 47, 20,1-4).

Pe lângă acestea, există și alte dispoziții privind intenția frauduloasă (Digeste, 4,3,1-40)²⁶.

În centrul atenției jurisconșulților romani se afla apărarea intereselor proprietarului, sub toate aspectele. Unele situații arată lăcomia, înclinarea de a profita de orice prilej pentru a trage un folos, iar uneori jurisconșulții romani se făceau apărători ai interesului și cupidității: „Ceea ce spune vânzătorul pentru a lăuda marfa sa, trebuie considerat ca nespus și netăgăduit” (D., 4, 3, 37); „În ceea ce privește prețul de la cumpărare și vânzare este îngăduit prin firea lucrurilor ca părțile să se înșele una pe alta” (D., 4, 4, 16, 4); „După cum în cumpărare și vânzare s-a admis prin firea

²³ Cuvântul *Digeste* este de origine latină și înseamnă *culegere*, în timp ce cuvântul *Pandecte* este de origine greacă și înseamnă *care conține totul*; în acest sens, a se vedea I.S. Pereterskii, *Digestele lui Iustinian: studii privitoare la istoricul întocmirii lor, caracterizare generală*, Editura Științifică, București, 1958, p. 56.

²⁴ *Idem*, p. 11.

²⁵ *Idem*, p. 59.

²⁶ S. P. Scott, *op. cit.*, p. 67.

lucrurilor să cumperi la un preț mai mic ceea ce constă mai mult, să vinzi la un preț mai mare ceea ce valorează mai puțin, și astfel părțile să se înșele reciproc, aceeași regulă de drept este aplicabilă și în cazul închirierii” (D., 19, 2, 22, 3)²⁷.

Digestele lui Iustinian au contribuit la formarea sistemului de drept român, fie prin influențele exercitate pentru Cartea românească de învățătură a lui Vasile Lupu (1646) sau Îndreptarea Legii (Matei Basarab, 1652), care au avut, parțial, la bază opera lui Prosper Ferinaccius, a cărui gândire se sprijinea pe Corpus iuris civilis, fie pentru Codul Calimach (1817), precum și în cazul altor documente.

Faptele de înșelăciune, inclusiv în forma înșelăciunii în convenții, erau considerate în vechile legiuri ca un delict civil, sancționat cu anularea actului juridic astfel încheiat pentru viciu de consimțământ sau atrăgând răspunderea civilă delictuală a autorului, cu obligația de reparare a pagubei. Abia în legislațiile penale moderne, înșelăciunea a fost incriminată ca infracțiune contra patrimoniului, mai întâi sub forma calificată a escrocheriei, apoi sub forma simplă; în legislațiile penale din sec. al XIX-lea și al XX-lea au fost incriminate prin asimilare cu înșelăciunea anumite fapte în săvârșirea cărora amăgirea constituie factorul determinant.²⁸

Având ca premise instituțiile juridice din epoca vechiului drept românesc, legiurile scrise, începând cu pravilele lui Vasile Lupu (Cartea românească pentru învățătură din 1646) și Matei Basarab (Îndreptarea legii din 1652), dar și mai târziu, Codicele penale apărute în vremea lui Alexandru Sturza (1826) în Moldova și a lui Barbu Știrbei (1841 și 1851) în Muntenia, conțineau dispoziții cu privire la infracțiunile patrimoniale²⁹, toate aceste legiuri cuprinzând reglementări detaliate referitoare la aceste infracțiuni, inclusiv cu privire la faptele de înșelăciune.

2. Înșelăciunea în Cartea românească de învățătură din 1646

În 1646 a fost tipărită prima pravilă oficială a Moldovei sub titlul de *Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe*, având ca inițiator pe domnitorul Vasile Lupu, textul său fiind

²⁷ I. S. Pereterskii, *op. cit.*, p. 24.

²⁸ V. Dongoroz în V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane et al, *Explicații...*, *op. cit.*, vol. III, p. 502.

²⁹ I. Gheorghiu-Brădet, *op. cit.*, p. 148.

integrat, într-o ordine diferită, în anul 1652 în textul *Îndreptării legii* din Țara Românească³⁰. Cartea românească de învățătură, în vigoare vreme de aproape două sute de ani, cuprinde reglementări corespunzătoare trăsăturilor societății din prima parte a secolului al XVII-lea, fiind alcătuită din: tabla de materii, care poartă numele de *Pravile împărătești alese den svitocul împăratului Iustiniian, pentru multe fealuri de giudeațe cu tot răspunsul lor, rânduite pre 252 de începături*; o culegere de reguli intitulate *Pravile tocmita, alese și scoase pentru toși lucrătorii pământului, anume: pentru plugari, pentru lucrătorii viilor, pentru nămiți și pentru păstori, arătând împreună tuturor giudețul și certarea ce li se va da fieșcăruia după deala sa, carii vor ubla cu nedreptate*, alcătuită din 11 capitole numite pricini, fiecare pricină având mai multe *zaceale*; o parte numită *Pravile împărătești*, care conține 5 pricini care sancționează furtișagurile (12-16); o parte numită tot *Pravile împărătești* alcătuită din 78 de capitole, numite glave³¹.

Dispoziții relevante pentru faptele de înșelăciune găsim în *Cartea românească de învățătură* în partea numită *Pravile împărătești* prin care erau sancționate furtișagurile, de unde se observă că aceste fapte erau sancționate ca furt: „Cela ce să va lega de vreun om zicând că iaste datoriu cu atâția bani, și nu-i va fi cu nemică, iară el cu *înșălăciune* și fără' de voia lui va lua acea datorie mincinoasă: pre acesta ca pre un fur să-l pedepsească”(pricina 12, zac. 146). Există dispoziții și cu privire la folosirea „măsurilor hicleani”, sancționate cu bătaia, ceea ce ar corespunde infracțiunii de înșelăciune la măsurătoare din prezent: „ceia ce vor avea mierță sau veadre, sau alte măsuri hicleni, mai mici decât au fost obiceiul de vac, pre aceștia foarte să-i cearte cu bătae, ca pre niște păgâni și oameni necredincioși ce sunt.” Alte referiri la înșelăciune există în partea numită *Pravile împărătești*: „Cela de va sluji la un boiarin și de-l va hicleni întru ceva (...) să se cearte (...) ca un suduitoriu de domn” (glava 3, zac. 1).

Tot în partea numită *Pravile împărătești* există anumite mențiuni cu privire la sancționarea diferită a faptelor, după cum au fost săvârșite cu înșelăciune sau fără înșelăciune, urmărindu-se o reducere a pedepsei în

³⁰ Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Carte românească de învățătură*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1961, pp. 9-10, 27.

³¹ *Idem*, p. 13.

cazurile de înșelăciune pentru care pedeapsa ar fi fost foarte aspră: „acum să spunem pricinile pentru care se îndeamnă giudețul de mai micșurează certarea celui vinovat; și întâia pricină iaste înșelăciunea, vicleșugul, pentru căce greșală ce să face cu înșelăciune și cu hicleșug iaste foarte mare, iară greșala ce să face fără de înșelăciune nu se cheamă nicecum greșală și numai ce să ceartă așa puțin lucru numeai drept leagea” (glava 51, zac. 1), considerând că „cela ce-au greșit, de va fi vreun țăran gros și prost sau vreun cucon mic de vârstă sau vreo muiare, atunce nu să va chema să fi greșit cu înșălăciune sau cu vreun vicleșug” (glava 51, zac. 2). Tot aici sunt menționate diferite cazuri în care „greșala” era săvârșită fără înșelăciune (glava 51, zac. 3-7) sau cu înșelăciune (glava 51, zac. 8-16), fiind considerată „greșală” cu înșelăciune, de exemplu, în cazul celui „învățat a face răutăți” (glava 51, zac. 8), sau în cazul celui „ce face lucruri prespre fire și denafară de obiceiăle creștinești” (glava 51, zac. 9), iar „pre ascuns se cheamă și să face vreun lucru care lucru nu-l spun celuia ce i s-ar cădea să-l știe” (glava 51, zac. 14).

3. Înșelăciunea în Îndreptarea legii din 1652

Domnia lui Matei Basarab (1633-1654), excepțional de lungă în raport cu domniile precedente, a făcut posibilă întocmirea în anul 1652 a legiurii numite *Îndreptarea legii*, aplicabilă în Țara Românească, a cărei apariție a fost determinată de condițiile istorice proprii societății românești din prima jumătate a secolului al XVII-lea³², aceasta integrând, într-o ordine diferită, textul *Cărții românești de învățătură* a lui Vasile Lupu din anul 1646 din Moldova³³. *Îndreptarea legii* este alcătuită din două părți distincte, după cum o arată chiar titlul acesteia³⁴: prima parte, sub numele *Îndreptarea legii* propriu-zisă, cu dispoziții de drept laic, în care sunt incriminate

³² Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Îndreptarea legii*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1966, p. 9.

³³ *Carte românească de învățătură, op. cit.*, p. 27.

³⁴ *Îndreptarea legii cu Dumnezeu, carea are toată judecata arhierească și împărătească de toate vinile preoțești și mirenești. Pravila sfinților apostoli, a ceale 7 săboare șitoate ceale nameastnice. Lângă acestea și ale sfinților dascăli ai lumii: Vasile Velichi, Timothei, Nichita. Theologia dumnezeștilor bogoslovi.*

numeroase fapte, de unde rezultă caracterul penal, deși există și dispoziții de drept civil, formată din 417 glave sau capitole, împărțite în zaceale sau paragrafe; a doua parte, intitulată *Nomocanon cu Dumnezeu*, care cuprinde dispoziții canonice³⁵.

Dispoziții relevante pentru înșelăciune există în prima parte din *Îndreptarea legii*, în cadrul *Pravilelor împărătești*: în partea numită *Pentru furii carii țin drumurile fără arme*. *Vina 13* se prevede că „Cela ce să va lega de vreun om zicând că-i iaste datoriu cu atâția bani, și nu-i va fi cu nemica, iară el cu înșălăciune și fără de voia lui va lua acea datorie mincinoasă, pre acela ca pre un fur să-l pedepsească” (glava 346, zac. 45), iar în partea numită *Aicea scriem pentru vama cea domnească*. *Vina 14* se prevede că „oricine va îmbla cu înșelături și nu va plăti vama cea domnească acela iaste ca un fur (...)” (glava 347, zac. 1), dispoziții din care rezultă că faptele de înșelăciune erau considerate și sancționate ca furt. Există și alte referiri la înșelăciune în prima parte din *Îndreptarea legii*, în glava 50: „Cela de va sluji la un boiaren și de-l va hicleni cu ceva (...) acela să se pedepsească (...)” (zac. 1).

Se regăsesc dispoziții și cu privire la folosirea unor „măsurile hicleane”, fapte sancționate cu bătaia, care corespund conținutului infracțiunii de înșelăciune la măsurătoare din prezent: „ceia ce vor avea oboroace, sau veadre, sau alte mazări hicleane, mai mici decât cum a fost obiceiul de vac, pre aceia foarte să-i cearte cu bătae (...)” (glava 302, zac. 57).

La fel ca în *Cartea românească de învățătură*, și în *Îndreptarea legii* faptele sunt sancționate diferit, după cum au fost săvârșite cu înșelăciune sau fără înșelăciune, fiind prevăzute cauze care duc la micșorarea pedepsei, dintre care face parte și săvârșirea faptei cu înșelăciune: „acum vom să spunem pricinile pentru care se îndeamnă judecătoria de mai micșorează certarea și pedeapsa celui vinovat. Și întâia pricină iaste înșelăciunea și vicleșugul, pentru căce greșală ce să face cu înșelăciune și cu hicleșug iaste foarte mare, iară greșala ce să face fără de înșelăciune nu se chiamă nicecum greșală (...)” (glava 350, zac. 1), considerând că „cela ce-au greșit, de va fi vreun țaran gros și prost sau vreun cocon mic de vârstă sau vreo muiare, atunce nu se va chema să fi greșit cu înșălăciune sau cu vreun hicleșug” (glava 350, zac. 2). Sunt prezentate diferite cazuri în care faptele erau

³⁵ *Îndreptarea legii, op. cit.*, pp. 12-13.

săvârșite fără înșelăciune (glava 351, zac. 1-5) sau cu înșelăciune (glava 352, zac. 1-9), fapta fiind săvârșită cu înșelăciune, de exemplu, în cazul celui „învățat a face răotăți” (glava 352, zac. 1), în cazul celui „ce face lucruri prespre fire și den afară de obiceiăle creștinești” (glava 352, zac. 2) sau în cazul în celui care „ar putea face vreo greșală de față și la vedere, iară el face acea greșală pe ascuns, să nu-l vază nimenilea” (glava 352, zac. 6), iar „pre ascuns să chiamă și se face vreun lucru, care lucru nu-l spun celuia ce i se-ar cădea să-l știe” (glava 352, zac. 7).

4. Înșelăciunea în *Pravilniceasca Condică din 1780*

Pravilniceasca Condică din 1780 este primul cod de sinteză, în vigoare în Țara Românească sub Alexandru Ipsilante³⁶, reprezentând cel dintâi dintre codurile noi, cu dispoziții diverse de organizare judecătorească, procedură, drept civil, penal etc., care s-a aplicat până la 1 septembrie 1818, data intrării în vigoare a Legiurii Caragea, nefiind abrogată expres, ci tacit prin dispozițiile contrare înscrise în noua lege, fiind folosită ca izvor la alcătuirea Legiurii Caragea, în compunerea căreia au fost luate multe din regulile pravilei lui Ipsilante³⁷.

Dispoziții relevante cu privire la înșelăciune există în Titlul XVI (*Cele drepte ale stăpânilor moșilor ce au asupra lăcuitorilor*), la paragraful 1: „Lăcuitorul are să lucreze clacă stăpânului moșii câte doasprezece zile într-un an; iară de să va așaza stăpânul moșii cu dânșii mai pe puține zile și să va dovedi una ca aceasta, să nu poată în urmă să-i silească pentru doasprezece zile, de vreme ce nu numai că s-au învoit, ci să cunoaște că aceasta iaste și înșelăciune pentru vreun interesu său.”, fiind prevăzută și sancțiunea în paragraful 2: „(...)deci oricare să va dovedi călcând această hotărâre, să se pedepsească întocmai ca cei ce fac viclusguri în cumpene și în măsurii, a căroră rânduială spânzură de la însuș puterea stăpânitorului al fieștecare politii.”,

³⁶ Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, *Istoria dreptului românesc*, Vol. II, Partea I, coord. Dumitru Firoiu, Liviu Marcu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, p. 74.

³⁷ Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Pravilniceasca condică 1780*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1957, pp. 16-18; A se vedea și *Pravilniceasca Condică din Muntenia 1780*, Colecție de vechi legi românești, Seria I Legi greco-romane publicate de Ștefan Gr. Berechet, Tipografia Cartea Românească, Chișinău, 1930.

existând și reguli privind competența pentru acestea: „asemenea și judecătoria aceasta ar să urmeze deopotrivă putere a judecătoriei spătărești și cu orânduiala aceia, afară din cealaltă toate câte se cuvin la dregătoria agii, ce este dator să urmeze cu dășăvârșită volnicie pentru buna orânduială a târgului, pentru efinătate și pentru a nu face vicleșuguri cei ce vând (...)” (Titlul XIV *Judecătoria ot vel agă*, paragraful 1).

Alte dispoziții legate de înșelăciune există în *Pravilniceasca Condică* din 1780 atât cu privire la vânzările care se fac prin înșelăciune, despre care se scrie că dacă „să fac cu înșălăciune, nu au tărie”, la vânzarea unui lucru fiind necesar să se facă unele verificări „ (...) când să va face cu înșălăciune la vânzarea vreunui lucru al căruia nume să poate potrivi cu altul care să nu fie de o stare și de un preț, sau când să va face vicleșug la materia lucrului ce să va vinde (...)” (Titlul XXXIII *Vânzarea cea fără de temeiu*, paragraful 1), precum și în Titlul XXXII, intitulat *Pentru protimisis* (cu referire la dreptul de preferință la cumpărare, adică dreptul de preemțiune din prezent), în paragraful 9: „când cineva va vinde vreun lucru mișcător al său fără știrea celui ce are drept de protimisis, înșălând la aceasta și pe cumpărător, și în urmă cu judecată va lua acel lucru cel ce are protimisis, atunci vânzătorul să plătească cumpărătorului toată paguba și să se orânduiască șila orice pedeapsă va orându judecata”, fiind prevăzute diferite formalități de publicitate și înscrieri în condici „pentru ca să se facă cumpărătorile și vânzările mai sigure și temeinice și ca să nu se întâmple înșălăciuni (...)” (paragraful 12).

5. Înșelăciunea în Manualul juridic al lui Andronache Donici

La începutul secolului al XIX-lea, caracterizat prin procesul de dezvoltare și modernizare a societății din Principatele Române, se poate observa modul în care legislația din acea perioadă din Moldova și Țara Românească a sancționat atingerile aduse patrimoniului, inclusiv prin faptele de înșelăciune. În acest sens, este necesară o evidențiere a dispozițiilor relevante pentru faptele de înșelăciune în Moldova și în Țara Românească.

Reglementarea și regimul de sancționare pentru faptele de înșelăciune aplicabil în Moldova, în prima parte a secolului al XIX-lea, pot fi observate cu ajutorul dispozițiilor din *Manualul juridic al lui Andronache Donici*, sau cu denumirea *Adunare cuprinzătoare în scurt de pravilele cărților împărătești spre înlesnire celor ce se îndeletnicesc întru învățătura*

lor, impusă de Scarlat Calimach pentru a evita orice confuzie cu codul oficial aflat în pregătire, cu cele două versiuni (Codul Calimach): una mai scurtă, formată din patruzeci de titluri cu 323 de paragrafe drept civil, procedură civilă și drept penal, întocmită înainte de 21 iunie 1805, și a doua versiune, formată din patruzeci și două de titluri cu 509 paragrafe, cu un titlu special destinat dreptului penal, din anul 1814³⁸, care a jucat rolul de cod, deși dispozițiile erau mai mult de drept civil decât de drept penal.

În Manualul lui Andronache Donici sunt avute în vedere faptele de înșelăciune, ca fiind contrare „dreptății”, urmând ca săvârșirea acestora să atragă sancționarea celui vinovat: „Deaci abătându-să cineva din ceaia ce iaste îndatorit, să nasc jalobele asupra celor ce greșesc cătră alții, nepăzind îndatorirea lor sau greșind cătră alții prin faptele lor aducătoare și pricinuitoare de pagubă precum: asuprind cineva pe altul, înșălându-l, sau sâlindu-l prin sâlnicie spre a face ceva, sau furând cineva lucrul altuia, sau într-un alt chip aducându-l spre păgubire și vătămare, pentru a căroră înfrânare s-au făcut pravilele, care dau fiește căruia ceaia ce i se cuvine după dreptate și pedeapsesc pre acei ce fac *vicleșuguri*, sâlnicii, nedreptăți sau greșesc prin alte fapte de vinovății, rânduindu-le pedeapsă greșalelor spre contenirea faptelor (...)”³⁹. Dispozițiile din Manualul lui Andronache Donici privind înșelăciunea și vicleșugul se găsesc în titlul XLI intitulat „Despre pricini de vinovății”, în Capitolul 30: „Asupra persoanei celui ce va înșăla pre altul, prin vicleșug și prin amăgitură, să poate mișca jalobă⁴⁰ în curgere de doi ani și iaste aducătoare de necinste acelu ce să va dovedi că au urmat a face viclenie”⁴¹.

6. Înșelăciunea în Codul Calimach din 1817

Este util de observat cum erau sancționate faptelor de înșelăciune în *Codica țivilă a Moldovei*, cunoscută sub numele de *Codul Calimach*, întocmită în același timp cu versiunea extinsă a Manualului lui Andronache

³⁸ *Istoria dreptului românesc*, vol. II, Partea I, *op. cit.*, pp. 83-84.

³⁹ Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Manualul juridic al lui Andronache Donici*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 21.

⁴⁰ Plângere.

⁴¹ *Manualul juridic al lui Andronache Donici*, *op. cit.*, p. 144.

Donici (1814). Codul Calimach a fost tipărit în trei părți, prima parte în grecește, cu titlul *Codul civil al principatului Moldovei*, tipărită în anul 1816 la Iași, a doua parte cu același nume, tot în anul 1816, iar a treia parte în anul 1817⁴², și a fost promulgat la 1 iulie 1817, iar ulterior la 5 decembrie 1833 a fost tipărit în limba română. Codul Calimach s-a aplicat în Moldova de la 1 octombrie 1817 până la 1 decembrie 1865, când a intrat în vigoare Codul civil Alexandru Ioan Cuza.

Dispoziții relevante pentru sancționarea faptelor de înșelăciune se găsesc în Codul Calimach în Partea a II-a (*Despre dritul lucrurilor*), în Capitolul XXXVII (*Despre dritul despăgubirei și a satisfacției*). În paragraful 1723 este definită paguba ca „toată vătămarea pricinuită la averea, la drituri sau la persoana cuiva”⁴³, iar în paragraful 1725 se prevăd modurile prin care se poate produce o pagubă, faptele de înșelăciune reprezentând una dintre forme: „Nedreaptă păgubire se pricinuieste dinadins sau fără voe. Dinadins păgubire la întemeiază sau pe *vicleșug*, adică când paguba se pricinuieste cu știința și vrerea cuiva; sau prin greșeala cuiva, adică, când se va pricinui din neștiință împrutată; sau din lipsa cuviincioasei luări de samă sau a sânguinței.”⁴⁴; este consacrat un drept de a obține repararea prejudiciului produs prin înșelăciune, în paragraful 1726 fiind prevăzut că „fiecare om are drit să ceară de la păgubitorul său întoarcerea pagubei pricinuite lui din *vicleșugul* sau lenevirea aceluia (...)”⁴⁵, fiind consacrată prezumția ca nu a existat viclenie deoarece paragraful 1727 prevede că „Îndoiială fiind, are loc iuridica presumpție că paguba s-au întâmplat fără *vicleșug* sau lenevirea cuiva”⁴⁶, iar conform paragrafului 1730 „Acel ce zice, cum că fără *vicleșugul* său și lenevirea lui s-au oprit la împlinirea datoriei sale dintr-un contract sau din legi, datoriu este să dovedească zisa sa.”⁴⁷ Paragraful 1735 prevede că „De regulă, nu se îndatorește cineva să întoarcă paguba pricinuită altuia fără scopos rău, fără *vicleșug*, sau lenevire, sau

⁴² Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Codul Calimach*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958, p. 5.

⁴³ *Idem*, p. 587.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

dintr-o faptă fără vrerea lui.”⁴⁸ Relevant este și paragraful 1758, conform căruia „Dacă s-au păgubit cineva în averea sa din vicleșugul sau din vederată neîngrijirea altuia, are drit să ceară despăgubirea sa; iar dacă paguba s-au pricinuit din dintr-o faptă oprită de cătră legea pedepsitoare au din zburdăciunea și răutatea altuia, poate să ceară și extrardinarul preț a lucrului său”⁴⁹ (conform paragrafului 401), precum și paragraful 1767, care prevdea mijloacele pentru obținerea reparației prejudiciului: „Dritul pentru întoarcerea pagubei trebuie, după regulă, să se ceară de la cuviincioasa judecătorie (...)”⁵⁰

7. Înșelăciunea în Condica criminalicească cu procedura ei din 1820 și 1826

Regimul sancționator al faptelor de înșelăciune trebuie analizat cercetând și *Condica criminalicească cu procedura ei*, din anii 1820 și 1826. Astfel, monumentalului Cod Calimach din Moldova i-a urmat un cod penal în anul 1826, în timpul lui Ioan Sandu Sturza (*Condica propriu-zisă pentru faptele criminalicești și pedepsele lor*), precedat, la tipar de o procedură penală tipărită în 1820, sub Mihai Șuțu (intitulată *Partea întâiu a condicii criminalicești: pravilniceștile orânduiei întru cercetarea faptelor criminalicești*). Noul Cod penal al Moldovei (*Codul Suțu-Sturza*) se deosebea de legiurile anterioare nu numai prin faptul că era un cod complet al ramurii de drept penal, dar și prin structura mai avansată, iar izvoarele acestui cod au fost Legile împărătești (Basilicalele), obiceiul pământului și Codul penal austriac din 1802⁵¹. *Condica criminalicească cu procedura ei* a fost în vigoare până la aplicarea Codului penal și Codului de procedură penală ale lui Alexandru Ioan Cuza, la 30 aprilie 1865.

Conform paragrafului 167 din *Condica criminalicească cu procedura ei*, „fapta criminalicească easte, ori o faptă oprită de pravilă, sau o urmare a unii lucrări poruncite de către o pravilă” și așa cum „uciderea easte o faptă oprită, dar a arăta la judecată pe ucigaș easte o faptă poruncită, deci și cel ce

⁴⁸ *Idem*, p. 589.

⁴⁹ *Idem*, p. 595.

⁵⁰ *Idem*, p. 597.

⁵¹ *Condica criminalicească cu procedura ei din 1820 și 1826*, Colecție de legi vechi românești, Seria II, Legi românești publicate de Ștefan Gr. Berechet, Tipografia Dreptatea, Chișinău, 1928, pp. VI-VIII; *Istoria dreptului românesc*, Vol. II, Partea I, *op. cit.*, p. 316.

au ucis, și acel ce n'au arătat, având știință și cunoscând pe ucigaș, să învinovățesc de fapta criminalicească și să osândesc după legiuirea pravilii⁵², la fel, în cazul faptelor de înșelăciune, urma a fi sancționat atât cel care a săvârșit faptele de înșelăciune, [adică conform paragrafului 170 atât „săvârșitorul faptii, dar și acela ce se va dovedi că au poruncit, au îndemnat, au povățuit, au sfătuit, și au înlesnit săvârșirea (...), acel care au dat unealtă sau instrumenturi, și acel ce au putut opri urmarea faptii, și n'au voit a întâmpina, și acel ce se va dovedi, că s'au împărtășit de câștigul faptii, ori au luat mită, sau au avut tocmeală spre săvârșirea faptii, cum și acel ce după săvârșire au acoperit fapta criminalicească, și au ajutat la scăparea vinovatului”], precum și cel care a cunoscut săvârșirea faptei și pe cel care a săvârșit-o, dar nu l-a denunțat.

Conform paragrafului 185 din Codica criminalicească cu procedura ei, faptele criminale erau de două feluri, „pricinuitoare de tulburarea liniștii și siguranței obștești” (tulburarea societății, răzvrătirea, împotrivirea contra stăpânirii și nesupunerea la orânduielele sociale) și faptele „pricinuitoare de vătămarea persoanelor particularnice, la trup, la avere, saula alte dreptăți politicești”⁵³, faptele de înșelăciune făcând parte din a doua categorie.

Dispoziții privind sancționarea unei „fapte criminalicești” de înșelăciune există în Codica criminalicească („pentru faptele criminalicești și pedepsele lor”) în Capitolul al XVII-lea, intitulat *Pentru plastografie, jurământ mincinos și mărturia mincinoasă și vicleană*⁵⁴. Conform paragrafului 253, sunt vinovați de vicleșug și înșălăciune atât „cel ce va pface act domnesc, sau judecătoresc, cum și cel ce va face mincinoase iscălituri sau peceti”, acesta fiind pedepsit după împrejurări, „adecă de va fi vinovat dintre cei proști, se va bate la poarta curții gospod cu toiage, și să va osândi la groapa ocni pentru un an de zile, iar de va fi dintre cei mai de ispravă, înbrăcându'să în strae țărănești, se va trimite la mănăstire pentru pentru un an de zile” (punctul 1), precum și „cel ce va face mincinoase scrisori a particularnicilor sau va pface pe ceale adevărate”, acesta urmând să fie sancționat „cu o pedeapsă mai pe măsură, adecă cu batae, și cu

⁵² *Condica criminalicească cu procedura ei din 1820 și 1826, op. cit.*, pp. VI-VIII.

⁵³ *Idem*, p. XXXIV.

⁵⁴ *Idem*, p. XLII.

închidere de șasă luni” (punctul 2), dar și „cel ce cu mincinoasă diată, sau cu danie, sau cu alte scrisori mincinoase va amăgi judecata, spre a face nedreaptă hotărâre” (punctul 3), cu sancțiunea „mai pe măsură, adecă cu batae, și cu închidere de șasă luni” (de la punctul 2), aceștia urmând ca, pe lângă sancțiunea menționată, să fie înscrisi în „condica șireților”, faptele menționate fiind, mai curând, corepunzătoare infracțiunilor de fals din prezent, și doar în parte, ca element al infracțiunii de înșelăciune așa cum este aceasta reglementată în prezent. Pe lângă acestea, Condica criminalicească prevede că reprezintă „fapte criminalicești” de vicleșug sau înșelăciune: „când cineva cu mincinoase arătări, și scrisori, va înduplica pe altul, ca să facă învoială la dânsul” (paragraful 253, punctul 4), faptă care corespunde infracțiunii de înșelăciune în convenții din prezent, din art. 215 alin. (3) C. pen., sancțiunea fiind aceea că „unul ca acesta să plătească toată paguba ce s’ar întâmpla, globindu’ să și cu dare la cutia milelor”⁵⁵; „cel ce să va întrebuința de cumpeni, sau măsuri mincinoase spre a înșela” (paragraful 253, punctul 8), faptă care corespunde infracțiunii de înșelăciune la măsurătoare din prezent (art. 296 C. pen.), urmând a se aplica sancțiunea „să să bată la poarta curții gospod”; „cel ce va muta pietre de hotar, sau le va scoate din locul lor, și le va lepăda; unul ca acesta, de va fi din cei proști, să se bată la fața locului, iară de va fi dintre cei mai de ispravă, să se globească la cutia milelor” (paragraful 253, punctul 9).

În Condica criminalicească cu procedura ei se recunoaște existența multiplelor posibilități și variatelor forme de săvârșire a faptelor de înșelăciune, iar dispozițiile menționate mai sus, legate de sancționarea unor fapte de înșelăciune expres prevăzute, nu au caracter limitativ: „Fiindcă nu este cu putință a se cuprinde în pravili toate chipurile vicleșugului și a înșălăciunii, pentru multa felurimea lor; pentru aceea dar, s’au așezat numai acelea, ce s’au socotit a fi mai de trebuință” (Paragraful 254).

Sub aspectul regulilor de procedură penală, în *Partea întâiu a condicii criminalicești: pravilniceștile orânduiei întru cercetarea faptelor criminalicești*, se prevede ca prim scop descoperirea vinovatului (paragraful 96), iar al doilea scop este descoperirea participanților la săvârșirea faptei și

⁵⁵ Globirea la cutia milelor reprezenta o amendă judecătorească care se depunea pentru săraci; *Condica criminalicească cu procedura ei din 1820 și 1826, op. cit.*, XLVI.

repararea prejudiciului (paragraful 99), iar în Capitolul al II-lea (*Pentru cercetarea și descoperirea faptei criminalicești*), există o dispoziție expresă cu privire la cercetarea faptelor de înșelăciune, la paragraful 52: „Când prin sâlnicie, sau prin amăgire, s’ar pricinui cuiva vre o pagubă, atuncea trebuie a se cerceta cu amănuntul atât chipul sâlniciei, cât și al înșelăciunii, carea au întrebuițat pricinuitoarea faptei, și câtă pagubă s’au pricinuit, și de au fost vre un tovarăș la acea faptă sau nu.”

8. Înșelăciunea în Legiuirea Caragea din 1818

Regimul sancționator al faptelor de înșelăciune în Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea poate fi urmărit cu ajutorul dispozițiilor relevante din Legiuirea Caragea, considerat un cod general, alcătuit din 630 de paragrafe și structurat în patru coduri specializate: civil în Partea I, a II-a, a III-a și a IV-a, penal în Partea a V-a, intitulată *Pentru vini*, procedură civilă și procedură penală în Partea a VI-a, intitulată *Pentru ale judecăților*⁵⁶.

La începutul secolului al XIX-lea în Țara Românească existau trei feluri de norme juridice și anume obiceiurile juridice, vechiul drept bizantin și Condica lui Ipsilante din 1780, iar puternica dezvoltare a forțelor de producție și a vieții economice au făcut necesară o reglementare mai strictă a raporturilor juridice, ceea ce a dus la întocmirea Legiurii Caragea, din porunca domnitorului Ioan Gheorghe Caragea, publicată la 28 iunie 1818, care a fost în vigoare de la 1 septembrie 1818 până la 1 decembrie 1865, dată la care a intrat în vigoare Codul civil Alexandru Ioan Cuza, cu mențiunea că unele texte au fost modificate sau abrogate și înainte de anul 1865⁵⁷. Astfel, Partea a V-a a Legiurii Caragea, intitulată *Pentru vini*, a fost abrogată în 1841 și 1851 prin Condica criminală cu procedura ei⁵⁸.

⁵⁶ *Istoria dreptului românesc*, Vol. II, Partea I, *op. cit.*, p. 75.

⁵⁷ Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Legiuirea Caragea*, Ediție critică, coord. Andrei Rădulescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, pp. V, VI, IX.

⁵⁸ *Istoria dreptului românesc*, Vol. II, Partea I, *op. cit.*, p. 75; A se vedea *Legiuri și dispozițiuni modificatoare, completatoare și interpretative ale Legiurii Caragea, Anexa II* în Academia Republicii Socialiste România, Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc, *Legiuirea Caragea, op. cit.*, p. 235.

Dispoziții din Legiuirea Caragea relevante pentru faptele de înșelăciune există în Partea a V-a (*Pentru vini*) în Capul 5 (*Pentru plastografii*); deși, aparent aceste dispoziții se referă, mai curând, la ceea ce numim în prezent infracțiuni de fals, interpretarea trebuie făcută într-un sens larg, fiind avute în vedere și înșelăciunea sau vicleșugul. Potrivit paragrafului 1 „plastografii zicem celor ce fac scrisori mincinoase, sau de tot sau în parte. De tot mincinoase scrisori sunt, în câte pecețile sau iscăliturile sunt mincinoase. În parte mincinoase sunt, în câte cuvântul celor scrise sau împreunarea slovelor sau slovele sau numerile sau veleatu sau luna sau zioa sunt drese sau rase și în locul lor scrise altele.” Sancțiunea era prevăzută diferențiat: „câți fac iscălitură domnească sau pecetea, să li se taie mâna. Câți dreg cuvinte sau scrisori domnești, să se osândească la ocnă în soroc de cinci ani” (paragraful 2), deși în anteproiectul de cod, în unele cazuri, era prevăzută și pedeapsa cu moartea⁵⁹; „cei care fac zapise mincinoase de datorii particulare, să plătească îndoit de ceia ce era câștigate cu zapisul cel mincinos” (paragraful 3); „iar câți vor arăta cărți mincinoase, prin neștiință, și să va dovedea că nu le-au știut mincinoase, aceia sunt nevinovați” (paragraful 4).

În Partea a III-a din Legiuirea Caragea, în Capul 1 (intitulat *De obște pentru tocmeli*) existau dispoziții referitoare la convențiile încheiate prin înșelăciune: „Tocmealile cele viclene n-au tărie” (paragraful 5); „se strică tocmelile (...) când cu vicleșug se vor tocmi”.

Sub aspect probatoriu, există dispoziții care trebuie indicate Partea a VI-a din Legiuirea Caragea (*Pentru ale judecăților*), în Capul 2 (*Pentru dovezi*) referitoare la „cărți” (înscrieri probatorii): „cine va zice că de silă și cu înșelăciune au dat carte, trebuie să dovedească sila și înșelăciunea”

În materie de procedură, în Partea a VI-a din Legiuirea Caragea (*Pentru ale judecăților*), existau dispoziții relevante pentru faptele de înșelăciune. În Capul 1 (*Pentru prigoniri*), cu privire la termenul prescripției se prevede că „nici o prigonire să nu se prelungească în veaci, ci să izbrănească în diastima paragrafii” (paragraful 6), iar „pricinile cremenale” „pentru necinste” trebuie introduse în termen de „o lună de la faptă” (paragraful 8).

⁵⁹ *Legiuirea Caragea, op. cit.*, p. 146.

Astfel, se poate observa că în categoria infracțiunilor contra patrimoniului, alături de tâlhărie (sanționată cu moartea sau cu tragerea în teapă, dacă tâlharii săvârșiseră și omor- Donici, cap. 9, titl. 40), alături de furt (pedepsit de pravilele secolului al XIX-lea mai blând, adică cu bătaia prin târg și închisoarea pe un an, respectiv cu bătaia și ocna pe cinci ani pentru săvârșirea faptei a doua oară- Legiuirea Caragea-, sau cu bătaia și și temnița prima oară și cu bătaia pe uliță și temniță pe un an, a doua oară- Condica crim.), alături de punerea de foc (incendierea caselor și holdelor), încălcarea de hotar (strămutarea, distrugerea), falimentul fraudulos sau mincinos (sanționat cu un an de închisoare pentru *moflujii mincinoși*- Legiuirea Caragea-, cu pedeapsa de trei ani închisoare pentru faliiții mincinoși considerați *furi obștești*-Condica criminalicească 1820/1826-, precum și cu pedeapsa de la doi la cinci ani închisoare- Codica criminală 1851), se număra și *falsul sau plastografiea, plăsmuirea, vicleșugul*, care era pedepsit cu tăierea mâinii dacă vinovatul falsifica semnătura sau pecetea domnească (Legiuirea Caragea, III, cap 5, paragraf 2), cu groapa ocnei și bătaia pentru cei *proști* sau cu un an de surghiun pentru cei *mai de ispravă* (Condica criminalicească 1820/1826, cap. XVII), iar dacă erau falsificate acte private se aplica pedeapsa cu bătaia și închisoarea pe șase luni (Condica criminalicească 1820/1826, paragraf 253), iar după Legiuirea Caragea numai cu plata dublului pagubei (III, cap 5, paragraf 3).⁶⁰

9. Înșelăciunea în Condica criminală cu procedura ei din 1841 și 1851

Condica criminală cu procedura ei a fost alcătuită și definitivată în două etape; astfel a fost publicată, separat, partea de procedură penală, sub titlul *Condica criminalicească partea I*, în luna aprilie 1841, și ulterior *Codul penal*, în luna mai 1841, sub Alexandru D. Ghica, care au fost revizuite, adăugite și publicate într-un volum în 1851, sub domnia lui Barbu D. Știrbei, sub numele de *Condica criminalicească cu procedura ei*. Condica criminalicească a Țării Românești (*Codul Ghica-Știrbei*) a avut în vedere Codul penal (din 1810, revizuit în 1832) și cel de instrucțiune criminală din Franța (1808), fiind în vigoare între 1 ianuarie 1852 și 30 aprilie 1865, până

⁶⁰ *Istoria dreptului românesc*, Vol. II, Partea I, *op. cit.*, pp. 322-323.

la introducerea Codurilor penal și de procedură penală ale lui Alexandru Ioan Cuza⁶¹. Cu privire la data Condiției criminalicești cu procedura ei, deși s-a susținut că ar fi 1850, anul în care s-a trimis spre tipărire, sau anul 1852, anul când s-a pus în aplicare, sau anul 1853, data la care au fost făcute multe modificări, adevărata dată este 1852, data la care s-a pus în aplicare, cu mențiunea că au fost aduse multe modificări la 8 aprilie 1853⁶².

Dispozițiile din *Condica criminală cu procedura ei* cu privire la faptele de înșelăciune se găsesc în Cartea a III-a (*Pentru crime și vini, și pentru pedeapsa lor*), în Titlul II (*Crime și vini împotriva particularilor*), în Cap II (*Crime și vini împotriva proprietăților*), în Secția a II-a, intitulată *Bancruturi, înșelăciuni și alte viclenii*, structurată în cinci paragrafe, intitulate *Bancruturi, Înșelăciuni, Abus de încredere, Împiedicările aduse la sloboda săvârșire a licitațiilor, Înșelăciuni și alte viclene urmări*. Astfel, în art. 341 din paragraful II (*Înșelăciuni*) se prevede: „Celu ce va întrebuița sau nume mincinoase, sau cualități mincinoase, sau uneltiri viclene, ca să înduplece pe oameni a crede vre o întreprindere mincinosă, vre o putere sau vre unu creditu închipuitu, ori ca să facă a se naște nădejdea sau temerea vre unei izbutiri, vre unei nenorociri, sau a vre unei întâmplări himerice, și prin acesta va amăgi pe cine-va să’i dea bani, mobile sau zapise, orânduiei, bilețuri, făgăduiei, cfităntii, sau înscrisuri apărătoare, și prin vre unulu dintr’acele mijloce va lua sau va cerea să ia cu viclenie totă sau parte din averea altuia, se va pedepsi cu închisore de la șese luni până la doui ani, și cu globire de la cinci-zeci până la trei mii lei, fără a se apăra cu acesta de alte mai mari pedepse ce i s’aru cuveni de va cădea în crimă de plăsmuire”⁶³, urmând a fi sancționați toți participanții la săvârșirea înșelăciunii: „Părtașii

⁶¹ *Idem*, pp. 77, 315; *Condica criminală cu procedura ei. Întocmită în zilele și prin părinteasca îngrijire a Prea Înălțatului Domn stăpânitor a totă Țara Românească Barbu Dimitrie Știrbei, întărită prin luminatul ofis cu nr. 1644 din 5 decemvrie 1850*. Tipărită după înaltă slobozenie prin îngrijirea și cu cheltuiala Paharnicului Stefan Burke, București, Tipografia lui Iosif Kopainig, 1851, pp. 3-4.

⁶² Petre Ionel Muscel, *Istoria dreptului penal român. Spre o nouă justiție penală. Studiu comparat, istorie, filosofie, drept*, Editura Revista pozitivă penală și penitenciară, București, 1931, p. 140, 147.

⁶³ Ștefan Constantin Burke, *Condica penală cu procedura ei. Dimitrie Barbu Știrbei. Edițiunea 3-a cu îndreptarea articolelor făcută la 1853*, Tipographia lui Stephan Rassidescu, București, 1862, pp. 112-113.

la o crimă sau vină se voru pedepsi cu aceeași pedeapsă ca și sevârșitorii acei crime sau vini, afară de întâmplările în care legea hotărâse într' altu chipu.”(Art. 47 din Cartea a II-a, Cap I)⁶⁴. Trebuie menționat că pedepsele prevăzute în Condica criminală cu procedura ei, în Cartea a IV-a (*Abateri polițienești și pedepsele lor*), în art. 366, erau „arestuirea”, „globirea” (adică amenda), „bătea” și „confiscația de ore care lucruri ce se voru prinsu”⁶⁵.

Asimilate faptelor de înșelăciune, *împiedicările aduse la sloboda săvârșire a licitațiilor* erau reglementate în paragraful al II-lea în art. 347: „Cel care, în adjudicațiile proprietății, usufructului (folosința de rodă) sau închirierii lucrurilor mișcetoare și nemișcetoare, ori a vre unei întreprinderi, ori veri căruia contractu, voru împiedica sau turbura slobodenia înalțări la prețu a licitației prin silnicii sau amenințări, ori înainte sevârșirei, ori în curgerea strigării ei, se voru pedepsi cu închisoare de la optu zile până la o lună și jumătate, și cu globire de la una sută până la doue mii cinci-sute lei”, aceeași sancțiune fiind aplicabilă și celor care „prin daruri sau făgăduieli, voru depărta pe înălțătorii la prețu.”⁶⁶.

În art. 320 din Secția I, intitulată *Furtișaguri*, din Cap II (*Crime și vini împotriva proprietăților*), din Titlul II (*Crime și vini împotriva particularilor*), din Cartea a III-a (*Pentru crime și vini, și pentru pedeapsa lor*) se prevede sancționarea unor fapte care intră, în prezent, în conținutul infracțiunii de înșelăciune cu privire la calitatea mărfurilor (art. 297 C. pen.) sau în conținutul infracțiunii de falsificare de alimente sau alte produse (art. 313 C. pen.): „Căraușii, vâslașii, sau omenii lor care, prin amestecare de materii vătămătoare voru preschimbata calitatea vinurilor sau ori ce altu felu de beuturi ori de mărfuri alu căroru transportu li s'a fostu încredințatu, se voru pedepsi cu pedeapsa hotărâtă în art. 319”, adică „cu închisoare de la cinci-spre-dece zile până la duoi ani”⁶⁷.

Dispoziții cu privire la sancționarea unor astfel de fapte există și în Cartea a IV-a (*Abateri polițienești și pedepsele lor*), în art. 376, pct. 7: „se voru pedepsi cu globire de la șese până la dece lei, ori cu bătea de la unu-spre-zece până la cinci-spre-zece nule, sau cu închisoare de trei zile (...) cei ce

⁶⁴ *Idem*, p. 18.

⁶⁵ *Idem*, p. 123.

⁶⁶ *Idem*, pp. 115-116.

⁶⁷ *Idem*, pp. 103-104.

voru vinde băuturi prefăcute, fără aperiare de osânda hotărâtă la întâmplare cându acele beuturi voru fi amestecate cu materii vetemătoare sănătății”⁶⁸, dar și în art. 380 pct. 5, 6, 7, unele dintre aceste fapte intrând în prezent în conținutul infracțiunii de înșelăciune la măsurătoare (art. 296 C. pen.) sau în conținutul infracțiunii de înșelăciune cu privire la calitatea mărfurilor (art. 297 C. pen.): „Se voru pedepsi cu globire de la unu-spre zece până la cinci-spre-zece lei, sau cu bătae de la șese-spre-zece până la două-zeci și cinci de nuele, sau cu închisore de la patru până la cinci zile inclusiv (...): 5. Cei ce voru avea dramuri sau mesuri mincinoase în magasiile, în prăvăliile sau în casele loru de negoțu, sau în târguri ori bâlcuri, fără a fi aperați cu acesta de osânde hotărâte pentru denșii, cându voru întrebuința asemenea mincinoase dramuri sau mesuri. 6. Cei ce voru întrebuința dramuri sau mesuri osebitu de cele legiuite. 7. Brutarii, măcelarii și luminărarii, care voru vinde pâine, carne sau lumânări cu prețu mai mare de câtu celu hotărâtă, ori lipsă la dramuri, ori lipsă la dramuri, ori de cualitate mai prost de câtu cea cuvenită și hotărâtă”⁶⁹. Cu privire la faptele menționate, există dispoziții și în art. 348: „Cela ce va înșela pe cumperătoru asupra probei lucrurilor de auru sau de argintu, asupra cualității unei pietre mincinoase vendută de bună, sau asupra felului ori cărica mărfii, precumu și acela care, prin întrebuințare de mincinoase dramuri sau mesuri, va înșela asupra cătățimei lucrurilor vendute, se va pedepsi cu închisoare de o lună și jumătate până la șese, și cu globire care nu va putea fi nici mai mare de a patra parte a despăgubirei cuvenită înșelatului, nici mai mică de cinci-zeci lei”, iar pe lângă aplicarea acestei sancțiuni „lucrurile acelea cu probă mincinosă, sau prețulu loru, de se voru afla încă în mâinile vendetorului se voru lua pe sema Statului, iar dramurile și mesurile mincinoase se voru sfărâma”⁷⁰, iar conform art. 383 „se voră confisca dramurile și mesurile mincinoase, precumu și dramurile sau mesurile osebitu de cele legiuite”.⁷¹

⁶⁸ *Idem*, pp. 127-128.

⁶⁹ *Idem*, pp. 130-131.

⁷⁰ *Idem*, p. 116.

⁷¹ *Idem*, p. 132.